

Verwondering over het anders-mens-zijn van de historische mens. Deze houding nodigt uit tot het stellen van vragen. Onze weetgierigheid wordt geprikkeld. Een en ander scherpt onze intellectuele vermogens; daagt ons uit ons in te leven in die zo van ons afwijkende omstandigheden; bevordert onze relativiteitszin en onze tolerantie; leidt tot het besef van het onverklaarbare in vele situaties. Kortom: confrontatie met historische personen, gebeurtenissen, structuren en processen biedt de mens bouwstoffen

voor identiteitsvorming. Het is vooral de jonge mens, die deze bouwstoffen in eerste instantie behoeft. Het geschiedenisonderwijs kan bij het aanbrengen hiervan een nuttige functie vervullen. Waarbij - het zij nogmaals geconstateerd - wordt uitgegaan van de individuele ontplooiing van de jonge mens in zijn betrokkenheid op anderen. Zijn zelfverwerkelijking mag nooit ten koste gaan van anderen. Emancipatie betekent tevens verantwoordelijkheid voor de ander. Voorwaar geen lichte opgave.

12 maart 1976.

F. van der Made, coördinator vakdidaktiek.

I N L E I D I N G op het artikel van Paul Offermans

Het waardevrij (objektief) beschrijven van de (historiese) werkelijkheid is niet mogelijk, alleen al omdat begrippen een ideologische betekenis hebben, theorie-beladen zijn (b.v. 'werkgever' of 'uitbouter'). Mensen zitten min of meer in ideologieën gevangen en ook hun geschiedopvattingen zijn ervan doordrongen. Daarom verdient het aanbeveling dat een schrijver expliciet zegt welke geschiedopvatting hij huldigt.

Paul Offermans doet dat. Hij hangt de histories-materialistische opvatting aan - wat onder meer blijkt uit de inleiding van het boek "Geschiedenis van het gewone volk van Nederland", waarvan hij mede-auteur is. In die inleiding - die hieronder samengevat wordt - maakt Offermans onderscheid tussen twee tegenstrijdige geschiedopvattingen: de idealistische en de histories-materialistische

Aanhangers van de idealistische opvatting stellen de geest centraal en verklaren historische gebeurtenissen vanuit ideeën, recht etc. (de bovenbouw) Het oude idealisme stelde de geest volledig boven de materie. De geest is goed, de materie slecht, ("de geest is wel gewillig maar het vlees is zwak"), zo meende men. Het duitse idealisme ging weliswaar uit van de eenheid van geest en

materie, maar zag toch de geschiedenis als het proces van de ontplooiing van de geest (Hegel.) Tegenwoordig worden nog steeds verschillende vormen van idealisme aangehangen. Bijvoorbeeld de burgerlijke (kapitalistische) opvatting, die wel het beste illustreert hoezeer het idealisme de bestaande orde helpt handhaven.

De histories-materialistische opvatting baseert zich op een werkelijke eenheid van materie en geest als twee aspecten van het ene menselijke lichaam. De mens is een natuurlijk wezen dat zich van de andere natuurlijke wezens onderscheidt doordat het zijn materiele zijn bewust beleeft. Het histories-materialisme bestudeert de wisselwerking tussen de onderbouw (productie-krachten en -verhoudingen) en de (juridiese en politieke) bovenbouw van de menselijke maatschappij met behulp van de dialectische methode.

Een voorbeeld van het verschil tussen de idealistische en de histories-materialistische opvattingen van de geschiedenis levert de visie van beide op de Kruistochten. "Maar als wij de materiele historie van de mensen in die tijd er bij betrekken, verschijnen die

kruistochten in een heel ander licht nl. als veroveringstochten om de macht van de paus over de hele Kristenheid te herstellen, de feodale adel landbouwgrond in het nabije oosten te verschaffen en de italiaanse steden (met name Venetie) handelsvoordelen in de arabiese economiese centra te bezorgen. Dat zijn de dieper liggende oorzaken van de kruistochten, oorzaken die ook de heersers van die tijd bekende waren. De verhalen over de vroomheid van de kruisridders zijn groten-deels fabels. Arabiese geschiedschrijvers laten ons de landhonger en de wreedheden van de "vrome" ridders zien. Hun religieuze motive-ring vormde dan ook slechts de r e c h t v a a r d i g i n g van de kruistochten. En deze duidde minder op de religieuze bewustzijn van de middeleeuwse mensen als op de konkrete macht die de kerk als grootste grondheer in die maatschappij bezat. Maar de latere geschiedschrijving verdonkeremaande de economiese en politieke doelstellingen van de kruistochten en schoof fraaie geestelijke motieven naar voren, totaal los van hun materiele achtergrond. We zullen deze opvatting hierna beschrijven als ideologie"

De onder- en bovenbouw kunnen zich ongelijkmatig ontwikkelen. Ook is de bovenbouw niet uitsluitend uit de onderbouw te verklaren al geldt in het algemeen wel dat het maatschappelijk zijn van de mensen (onderbouw) hun bewustzijn (bovenbouw) bepaald. In tegenstelling tot de idealistische opvatting richt de histories materialistische opvatting zich op sociale veranderingen "de histories materialistische opvattingen van de geschiedenis verschaft geen absolute kennis, zij is niet waardevrij, noch zuiver theoretiese. Al deze eigenschappen horen thuis bij de idealistische geschiedenis opvattingen. Het histories materialisme gaat wel uit van de eenheid van zijn en bewust zijn, maar het put deze vooronderstelling uit de levende werkelijkheid. Daarom moet haar functie ook van praktische aard zijn:

- het histories materialisme onderzoekt de ontwikkeling van de

maatschappijen in hun totaliteit van economiese onderbouw, juridiese en ideologiese bovenbouw en tracht deze ontwikkeling in zijn samenhang te beschrijven. Daarbij moet de onderlinge beïnvloeding van produktiekrachten, produktieverhoudingen, juridiese en ideologiese systemen, een ongelijktijdige en ongelijkmatige ontwikkelingen niet gezien worden als boven menselijke ondoordringelikheden, maar als de komplekse weergave van de menselijke werkelijkheid. Nu eens zal de ontwikkeling van de produktiekrachten, dan weer een volksrevolutie tegen de produktieverhoudingen, nu eens de veroveringszucht van een veldheer, dan weer een ideologiese omwenteling op de voorgrond treden, maar altijd moeten de losse verschijnselen in hun totale samenhang geanalyseerd worden.

- Zo'n opvatting van de geschiedenis kan door haar aard niet passief beschouwend zijn. Zij levert niet alleen kritiek op de burgerlijke geschiedopvatting om daardoor een juist inzicht in het histories proces tot stand te brengen. Zij vormt niet alleen een wapen om de burgerlijke ideologie te bestrijden. Het histories materialisme is eerst en vooral de theoretiese uitdrukking van de maatschappelijke ontwikkeling, of beter gezegd: de theoretiese kant van de s o c i a l e r e v o l u t i e. Zij is daardoor tevens het tegendeel van ideologie in de betekenis van vals bewustzijn. Haar waarden zijn niet de idealen van linkse denkers of aktieve fanatici, maar de uitdrukking van de revolutionaire wil van de progressieve klasse. Door systematisering van de histories strijdervaringen van de arbeidersklasse wordt zij bruikbare kennis voor die klasse en daardoor tot een deel van de vooruitgang van de geschiedenis zelf.

De idealistische opvatting van de geschiedenis tendeert een veelzijdige, niet aan een bepaald maatschappijbeeld gebonden visie op de geschiedenis te geven. Zij verwijt het histories materialisme een eenzijdige materiele kijk op de historie te bieden. In werkelijkheid beschouwt het histories materialis-